

ANADOLU'DAKİ YENİÇERİLERİN DÜZENSİZLİĞİ İLE İLGİLİ BELGELER¹ VE İZMİR'DE YENİÇERİLİĞİN KALDIRILMASI HAKKINDA BİR BELGE

Asistan Yücel ÖZKAYA

Osmanlı İmparatorluğunun genişleme sıralarında büyük yarar sağlayan Yeniçeri Ordusu, XVII. asırdan itibaren devlet için zararlı bir unsur haline gelmişti².

Gerek Anadolu'da, gerekse İstanbul'da yeniçerilerin bu asırlarda çapulculukları, isyanları devam etmiş, özellikle, XVIII. asır boyunca düzenleri ile ilgili olarak alınan tedbirler hiçbir işe yaramamıştır. Anadolu'daki yeniçerilerin içine yeniçerilikle uzaktan ve yakından ilgisi bulunmayan yabancı kimseler katılmışlardı. Bunlar birtakım kimselerin kendilerini kayırmaları ve iltimaslarıyla, talim-terbiye görmeden yeniçeri olduklarından yarar sağlayamamakta ve memleket düzeni için zararlı olmakta idiler³.

1- XVIII. nci asırda Anadolu'da yeniçeriliğin düzensizliği ile ilgili bütün belgelerin (Mühimine Defterleri, şeriy'ye sicilleri v.s.) okunmasına imkân görülmediğinden, bu yazıda elimizde bulunan bazı belgeler kısmen, bazıları ise tam olarak yayınlanmıştır. bk. İ. H. Uzünçarşılı. Osm. Tarihi c: IV. Kısım. I. s. 8-9 .

2- Mehmet Esat, Üss-i Zafer, İstanbul, 1243, sayfa: 166-169; Ahmet Cevdet, İstanbul, 1309, c: XII, sayfa: 267-269; Ahmet Cevat, Yeniçeriler, İstanbul, 1299, sayfa: 218-219, 272-273; Ahmet Lütfi, Tarih-i Lütfi, İstanbul, 1295, c: 1, sayfa: 9-13

3- 23 Rebiyülevvel 1130 (24 Şubat 1718'de), Anadolu'nun orta kolunun sonuna kadar olan yerlerin sağ ve solundaki vezirlere, sancakbeylerine, kadıllara, naiblere, mütesellimlere, kethüdayerlerine, yeniçeri serdarlarına, ocak ihtiyarlarına, vilâyet ileri gelenlerine, iş erlerine, Dergâh-ı âli yeniçerilerine yazılan fermanında, yeniçerilerin içine yabancıların karıştığı, yeniçeri düzeninin bozulduğu, bunların sefer sıralarında kaza ve kasabalarda, bazılarının serdâr bayrakları, bazılarının da serden geçdi namiyle bayraklara yazılıp, sürücü ve müfettişlerden korkarak memleketlerinde ikamet etmedikleri, kasaba ve köylerde "seferluyuz deyu reâyâ ve berâyâya tazyik ve taciz'evlâd-ı eyâlin emval ve eşyalarına ta'arruz ve teâddi"de buldukları, memleketin perişan olduğu, bunların cezalarının verilmesi hususları belirtilmektedir: Ankara Müzesi Sc. Kayseri Sc. No. 119/141, sayfa: 6-7

Gene, 1717 senesi Aralık ortalarında, Anadolu'nun sağ kolunun sonuna kadar olan yerlerdeki, kadılar, naibler ile diğer görevlilere hitabeden, Sadr-ı âli, (Sadrazam) tarafından yazılan ve Dergâh-ı âli yeniçerileri ocağında baş bölükbaşı olan Mustafa vasıtasıyla gönderilen mektupta, "Dergâh-ı âli yeniçerileri asakir-i mansûrenin cümlesinden mutena ve müstesna kullardan iken biraz müddetten beru içlerine ecnebi duhûl ve emr-i şerifde zikr ve tasrih olduğu vechile fesat ve ve fesâdâtları hadden birün olduğundan ma'ada Ordu-yu Hümâyûna duhûllerinde" ve "düşmanı din ile muharebe ve mukâteleye mübaşeret eylediklerinde ol makûle şâkiler"in ortaya çıkarak firar ettikleri ve bu esnada "Asâkir-i Mansûrenin çadırlarında buldukları at ve deve ve katır ve emval ve eşyalarını imha ve gâret ve vilâyetlerine firar ve bunun emsali hiyânet ve fesâdât"larda

Anadolu'dan "Ordu-yu Hümâyûn" için gerekli askerlerin temini Turnacıbaşılar, serdengeçdi ağaları, askeri zabıtlar, ve mübaşirler aracılığı ile olmakta idi. Sınırlardaki askerler, Anadolu'dakilere göre daha düzenli olup, bunların zabıtları ve diğer yöneticileri İstanbul'dan gönderilmekteydi. Anadoludakiler ise, düzensiz ve yöneticisiz bir durumda olup, bunların başları ise İstanbul'da oturmakta idiler¹.

Anadolu'dan, seferler için çağrılan yeniçeri askerleri çeşitli sebepler bularak seferlere zamanında gitmemişlerdir. Bazı sancaklarda, halk yeniçeri olduklarını ileri sürerek vergi vermemekte, ayrıca askerlerinin seferde öldüğüne değinerek asker göndermemek yollarına başvuruyordu. Yeniçerilerin bazıları da doğrudan doğruya sefere hiç gitmeyerek, eşkiyalık yapıyordu².

bulunarak, askerin moralini bozdukları, rastladıkları reayayı katlettikleri, bunların tedibi için "Dergâh-ı âli yeniçerileri ocağı defterlerinden ve cebeci ve topçu ve top arabacısı ve sipâh ve silâhdar bölük erba' ocakları defterlerinden haliyle ihraç itdirilmek için cümle ocaklar tarafınlarından mahzar birle rikâb-ı hümâyûn-ı cihândâriden istid'a-i 'inayet olunmağla olmakûle" eşkiyâların ferman ve fetvâ-yı şerif gereğince yakalanmaları istenmektedir: Bursa Müzesi, Mudanya Şr. Sicilleri. No: D/3, Vr: 38/B.

Aynı hususlar, 1130 Muharrem evâsıt (1717 Aralık Ortalarında), Anadolu'nun sağ kolundaki yerlerdeki kadılar, naibler, sancakbeyleri, alaybeyleri ve diğer görevlilere yazılmış olup, dışarıdan Yeniçeri Ocağına girenlerin "Sefer—i hümâyûna 'azimetleri fi-sebil gaza ve cihâd ve kefer—i Nemçe'den ahz u intikam için olmayub mücerred kâr ve kış ve ihtikâr ve gasb-ı emvâl-i müslimin sevdâsiyle müteveccih" oldukları tekrarlanmakta ve bu hareketlerin önüne geçilmesi istenmektedir: Bursa Arkeoloji Müzesi, Mudanya Şerhiye Sicilleri, No: D/3, Varak 38/A.

1139 (1728) de Yeniçerilerin düzeni ile ilgili olarak gönderilen iki kıta fermanında, gene halkdan bazılarının yeniçeri olduklarını ileri sürerek bunların halka eziyet ettikleri, yeniçeri zümresini kötü yola soktukları bildirilmektedir. İsmail Asım Efendi, Tarih çelebizade, C: I, s: 489

1- Mustafa Nuri Paşa, Netâyic'ül-Vuku'at, İstanbul, C: III, Sayfa: 93-94.

2- 1187/Rebiyülevvel/ evâsıt (1773 Mayıs ortalarında) yazılıp, Şaban (Ekim) ayında sicil defterine kaydedilen ve en altta "Mucibince Yeniçeri Ağası mektubu dahî vardır" kayıtlı bulunan, Anadolu'nun orta kolunun sol ve ortasında bulunan kazaların kadılarına, naiblerine, Ocâkdan mübaşir tayin olunan küçük çavuş Ali'ye, kazaların serdârlarına, vilâyet ileri gelenlerine, iş erlerine, ocak ihtiyarlarına ,ehl-i örf zümresine, Osmancık Kazasının serdârları Yusuf ve Kör Ömer'e hitaben yazılan bu fermanında, halkın eşkiyâların zulmünden korunması hususuna değinilmekte ve "tekâlif matlûb olundukda ahalimiz ekseriya sipâh yeniçerileridir, teklif ve tekâlif yokdur ve sefer-i hümâyûna asker matlûb olundukda askerimiz Bender'de helak oldular, askerimiz yokdur, kalanlar reâyâ fukaradır deyu mübaşirlere cevap ve gûnâ gûn kizb ve hilâf-ı iradiyle üzerlerine vâcib olan gazadan nûkûl birle geçen sene dahi tertib olan 'asâkirin sefere göndermeyüb ve böyle makûle töhmet ve kabâhatde bulunub ve eşkiyâya sâhib olmamak ve bunun emsali şurûtiyle nüzûra kabul itmişleriken 'ahidlerine vefa itmeyüb fesh-i 'ahid eyledikleri, eşkiyâdan olanlara himâyet ve 'anet üzere oldukları ve tedib ve tanzimi muhtaç oldukları ve civarında Zeytun Kazası ve Gümüş ma' Hacıköy ve Çorum ve Merzifon ve Ladik ve Tokad ve Taşabad ve ahvâlinizi memleketlerin tevâif-askeriyesi ihraça ve serdârları bayraklarıyla" getirmeğe vezir Numan Paşa'nın görevlendirildiği, seferden kaçanları vilâyetlere uğratmamak suretiyle buraların düzeni, şekâvetkârların deftere işlenmesi, Amasya Kazasında serdengeçdi ağalarından, bayraktarlardan Yüzbaşı oğlu Mustafa Ağa, Katırcı Keleş, Alemdar ve Köse oğlu Hüseyin, Kör Abdurrahman ve Zincirli Deli Ali, Duvarcı Abdurrahman, Binbaşı oğlu Osman ve Hamza oğlu Hüseyin v.s. sefere gitmediklerinden başka, eşkiyalık yaptıkları, bu gibi eşkiyâların önünün alınması hepsinin yakalanarak cezalandırılmaları, "Diyarbakır ve Malatya ve Ekin ve Arabkir ve etraf kazalarda dahi böylece i'tinâ ve 'as-

Anadolu'nun her üç kolu'nun¹ nihayetine kadar olan yerlerdeki kazaların kadıları ve diğer görevlilerine gönderilen fermanlarda: buralarda oturmakta olan askerlerin nev-rûzdan (Mart'ın dokuzuncu günü) önce sefere yetişmeleri istendiği halde², çeşitli sebeplerle gerekli askerlerin "Ordu-yu Hümâyûna" katılmaları mümkün olamamaktaydı³.

1187/Zilkâ'de/evâsıt (1774 Ocak ortalarında), Anadolu'nun orta kolunun sağ ve soluyla sonuna kadar olan yerlerdeki kazaların kadılarına, naiblerine, orta koldan asker ihracına sürücü mübaşir tâyin olunan tuncacıbaşı Abdurrahman, kazaların yeniçeri serdârlarına, eyâlet ileri gelenlerine, zabıtlere ve iş erlerine hitaben yazılmış olan fermanında, yeniçerilerin uzun seneler fetihler yaparak Yeniçeri Ocağı'nın şan ve şöhretini artırdıkları, fakat bir süredenberi yeniçerilik kurallarına uymayan, korkak, cesaretsiz kimselerin Ocağa girmesi sonucunda artık savaşlarda başarı elde edilemediği izah edilmektedir. Yeniçerilikle ilgisi olmayan bu kimselerin gerçek yeniçerileri de kendi taraflarına çekerek kandırdıkları, bir kısmının belki düşmanı bile görmeden kaçtıkları, namuslarını terkettikleri, bir kısmının düşmana esir olduğu, artık düşmandan intikam almak için bütün gayretsizliklerini unutturacak şekilde çalışmalarını, bahardan önce "Ordu-yu Hümâyûna" katılmaları istenilmektedir.

Ayrıca, orta kol kazalarının serdârları, değerli ağaları, bayraktarları, yeniçeri ihtiyarları, İslâm Dininin gayretli kimseleri ve bunlara bağlı cebeci, tobçu, tob arabacısı, gilman acem, kul oğulları, harb ve darbe yarar il erlerinin beraberce çalışıp Yeniçeri Ocağı'nın eski şanını yeniden

âkiri ve müsâra' ata tesvik ve şurût-u mezbûreye zabt ve hüsn-i nizâma bend ve suret-i nizâmları hüccetleriyle Orduyu Hümâyûnuma irsal ve Baş Muhasebeye kayd olunmak" üzere Dergâh-ı mu'allâm Yeniçeri Ağası Vezir Süleyman Paşa'ca mühürlü mektub verildiği, adı geçen kazaların kadıları, naibleri, yukarıda bahsedilen diğer görevliler, Ocâk'tan küçük çavuş Ali ve bu hususa tayin olunan mübaşir ile ehl-i ırz kimselerin anlaşarak eşkiyaların ele geçirilmesi isteniyor: Ankara Etnoğrafya Müzesi, Ankara Sicil Defterleri, No: 161, Sayfa: 195-196-197.

1- Kollar için. Bk. Kâmil Kepecioğlu, Bursa Kütüğü, Orhangazi Kütüphanesi, No: 324/6 c :III, Kol Maddesi. Varak: 282 /A. Kollar asker temini, menzil hususları ve vergi tevzi'inde kolaylık sağladıkları için kullanılmaktadır. Kolların, Anadolu'daki sancak ve kazaları ile onların şubelerini tesbit için en iyi kaynak şeri'ye sicilleridir.

2- Bu husus için, özellikle 1773-1778 arasında yazılan fermanlar bize ışık tutmaktadırlar. 1773-1774 seneleri için bk. Ankara Etnoğrafya Müzesi, Ankara Şeriye sicilleri, No: 162, Vesika: 32, 231, 268, 269, 270, 280, 281, 288, 294, 300, 328, 329, 332.

1778 Kırım savaşı hazırlığı için (bu savaş Osmanlı Ordusunun o tarihlerde zayıflığı dolayısıyla yapılmamış ve Ruslarla anlaşma yoluna gidilmiştir): bk. Bursa Müzesi, Bursa Şeriye sicilleri, No: 216/441, Varak: 147/B, 148/A, 149/A-B, 150/A-B, 153/A-B, 154/A-B, 155/A-B, 159A.

Sivas Müzesi Sivas Şeriye Sicilleri, No: 1, Sayfa: 30, 31, 38, 39, 76 v.s.

Ankara Etnoğrafya Müzesi, Kayseri Şr. Sicilleri, No: 159, sayfa: 7, 14, 26, 27, 31, 33, 41, 46, 47.

3- 1770-1774 bozgunu için Mehmet Necati sebep olarak askeri bozukluk, ve özellikle Anadolu'daki yaya ve suvari askerinin bozukluğunu ileri sürmekte, düzenleri için bilgiler vermektedir bk. M. Necati, Kırım Tarihi. Esad Ef. (Süleymaniye Ktb), yazma No: 2278 Vr. 42-45.

kazandırmaları, kazalardaki kadılar, naibler, sürücü mübaşir, â'yân ve zabıtlar ile diğerlerinin kendilerinden istenilen Bir ferdi geri koymayıp, tayin edilen yere göndermeleri, bu yere gitmeyenlerin yeniçerilikten çıkarılıp, raiyyet defterine geçirilmeleri, seferden kaçanlar ve baharda orduda bulunmayanların ise cezalarının tertibi, askerin sürücülük ile görevli iki mübaşir tarafından bahardan önce acele olarak orduya katılması sıkı tenbih edilmektedir.

"Belgenin Metni

Mefâhirü'l-kuzât ve'l-hükkâm me'adin'ül-fezâil ve'l-ke'lâm Anadolu'nun orta kolu yemin ve yesâriyle nihayetine varınca vâki' kazaların kuzât ve nüvvâbı zidet fazlühum ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-â'yân bundan akdem ba-fermân-ı âlî ocaktan zıkr olunan orta koldan askeri ihracına sürücü ve mübaşir tayin olunan turnacıbaşı Abdulrahman zide meddehu ve mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân mahâll-i mezkûrede vâki kazaların Dergâh-ı mu'allâm yeniçerileri serdârları ve a'yân-ı vilâyet ve zabitan ve iş erleri ve ocak ihtiyarları ve 'atik-ı 'ağavât ve 'alemdâran ve ehl-i islâm dilâverleri ve harb ve darbe kadir ricâl-i müslimin erleri tevki-i refi'—i hümâyûn vâsil olucak ma'lûm olaki hanedân-ı devlet-i Osmaniyeden revnak-efzâ-i erike-i saltanat olan işrâk—ı padişâhân ma'dalet 'unvan zamanlarında bundan akdem vuku' bulan seferlerde dergâh-ı mu'allâm yeniçerileri ocağı neferâtı hacıbektaş veli küçükleri kemâl-i gayret ve şece'atiyle nice fütihat celil-i celileye ba'is olub yevmen fe yevmen dâire-i mülk ve millet ve sâha-i din ve devlet vüs'at-ı kuvvet olmağla memâlik-i islâmiyeye tasallut sevdasında olan düşmanlar daima bunların yüzlerinden kahr ve tedmir ve il memleketleri feth ve teshir olunarak birbiri ardınca fütihat ve yüz aklıkları zuhura gelmeğın Yeniçeri Ocağının günden güne şan ve şöhreti ziyâde ve kadr ve mertebesi âlî olduğundan başka ocâktan işbu geçen gâziler ve şehidlerin hikâyet-i gaza ve cihâd ve menâkib-i şece'at ve metanetleri kıssa-i kahraman-ı desitân-ı Rüstem Dâs-itâni gibi tabe kıyam el sine-i nâsda meşhur ve kütüb-i tevârihde mes-tur herbirleri olan ve hayr ve rahmetle mezkûr olub işâr-ı gayret ve şece-atleri ocaklarına silsile silsile evlâd ve intisâblarına dahî iftihar ve hareket ve ma'aşlarına medar olduğundan aşikâr ve selefde geçenler bu ocağ' eyâlinin yol ve erkânına ve zabitan ve ruesâyâ ne vechile ita'at dahi fi-sebil—illâh cân ve bâş ile gaza ve cihâd ve düşman-ı dinden ahz-ı sâr ve intikam ne gûna gayret itmişler ise sizler dahî olvehile ibrâz-ı gayret ve ocağınızın ırzını tekmile ve sâye-i padişahanemden nâil olduğunu kadir ve şeref nân parelerinizin edâ-ı şükr ve senâsiyle rizâ-yı Padişahanemi tahsile ihtimam eylemeleriniz lâzime-i zimmet ve vazife-i halleriniz idüğü bedihi ve bedidâr iken bir vakitden beru bazı yol ve erkânı ve yeniçerilik ne olduğü bilmez bi-gayret muhitler yeniçerilik da'iyesiyle içlerinize karışub cenk vakitleri yaklaştıkda bu misullü kendü havf ve cebbânlık ve gayretsiz bi'ârlar ile sizleri dahi kendulerine tabi'yet itdirmek için idlâl

ve iğfal ve düşmandan 'ahz-ı sâr ve intikam olunmaksızın ve belki nice kere düşmanı görmeksizin beraberce firar ve külliye terk-i nâmûs ve 'âr eylediğiniz ecilden sefer-i hümâyûnum zuhurundan beru bervech—i meram düşmandan 'ahz-ı intikam mümkün olmayub günden güne küffâr-ı hak-sârimize fürce bularak bu kadar memâlik-i islâmiye deşt-i a'dâya giriftar ve had ve hasr yok küffâr elinde esir ve pâ-mâl olmağla tahammül olunmayacak nice nice fesahat ve hasârât zuhur ve ocâğ'-ı 'aliyyenin kadr ve şânına kesir ve şeyn virecek haller sudur idüp nezd-i ferdi ve padişahanede ve sair ocaklarında ocak ricali ve zabitan mübâhât ve iftihar idecek yüzleri kalmadığı ve ocağınızın ırzını tekmile sizlerin dahi kat'an rağbet ve 'itibarınız olmadığı sebebden Yeniçeri Ocağının nice yüzyıldanberu yedi iklimde meşhur ve şayi" olan nâm ve şân ve şöhreti zayı' ve telef olduğu in-şâ'âllahü teâlâ sâir senelerden evvel nev-rûz duhûlünde harekete memur olduğu yerlere gelub vâsıl olmağla ziyâde ihtimam ve gayret ve bu sene-i mübarekede yeniçeri dilâverleri ziyâde gayrete gelub birkaç senedenberu olan gayretsizliklerini unutturmağa ve bahadırılık izhâr ile ocâğ'-ı 'aliyenin nâm ve şânını yenibaşdan ihya itmeğe mezidi himâyet idecekleri cenâb-ı bâriden memul idüğü ma'lumunuz oldukda sizki zikr olunan orta kol kazalarının serdârları ve 'atik 'ağavât ve 'alemdarları ve yeniçeri ihtiyarları ve din-i islâm gayretkeşleri ve anlara tâbi' cebeci ve topçu ve tob arabacısı ve gılmân 'acemi ve kul oğulları ve bilcümle darb ve harbe kadir il erleri mûmâ-ileyhimsiz imdi bir kaç senedenberu gayretsizlikleriniz hasebiyle zayı' olan askerlik ve merdlik ve müslümanlığa lâyük nâm ve şânı müceddeden meydana çıkarub ocaklarınızın 'ırzını tekmil ve bu ane dek vuku' bulan taksirat ve tekâsülü gayret ve hamiyetle tebdil ile rızâen li—Îlâh ve nzâ-yi Pâdişahanemden tahsile ez-cân ve dil şimdiden mübâşeret ve mukaddema zuhura gelen cürümlerinize tövbe ve inâbet birle cümlelerinize farz-ı 'ayın olan gaza ve cihâd emrini sâir umurumuza takdim ve birbirlerinize gayret virerek namus-ı mülk ve millet ve yeniçerilik ve aserlik ne olduğunu tefhim ve birbirinize terğib ve teşvik ve tarik-i gazaya sevk ve sefere gelmekden imtina' idenleri bir dahi kabul eylememek şartıyla içlerinizden tard ve tebid ve ra'iyet defterine idhâl ve bir ferdiniz geru kalmamak üzere bi-avni-llâhi teâlâ bundan akdem isdâr ve irsal olunan sürücülük emri ve diğer evâmir-i şerife muciblerince memur olduğunuz mahallere evvelce varıp sebât-ı kadem ve gönül birliğiyle uğur-ı din ve devlet-i 'aliyyede bil-ittifâk baş ve can feda düşmaniden yüz çevirmeyüb bervech-i matlûb mülükânem ahz-ı intikam ve tahsil-i nam ve şân eylemeniz için ötedenberu beyninizde maruf olduğu üzere yeminleşub her biriniz ile 'ahd-i emân ve içlerinizde yemininiz ve 'ahide ve yemininize ve muhalif hareket ve esnâ-yı rahda veyahud cenk vakitlerinde firar ve 'aher vechile perişanlık ve ihtilâl verilmek fikrinde olanları cümlelerinize ittihâd birle tebid ve tard ve tebid ve 'ahd-ı peymânımız üzere hareket ve eyman ve vekili memur olduklarını yerle(re) varmağa ziyâde gayrete ikdam ve acele ve şitâb ve bir dürlü

tehir ve geru kalmamak gibi hareketden ittikâ ve mücânebet ve sizki mahall-i mezkûrede vâki' kazaların kuzât ve nüvvâb ve sürücü mübaşir ve a'yân ve zabitan ve sâir mûmâ-ileyhimsiz siz dahî kazalarınızdan tertib ve evâmir-i 'aliyyem şurûtlarınca matlûb olunan tevâif-i askeriyenin bir ferdi geruye kalmasına rızâ ve cevaz göstermeyerek tertib ve tâyin olundukları mahallerde tesyir ve sefere gitmekden imtina' iden gayretsizler dahî kabul olunmamak üzere yeniçerilik ve askerlikden ve raiyyet defterine idhâl ve geçen seneler gibi yoldan ve cenkden firar itmek ihtimâlleriniz olur ise yahud nev-rûz-ı firûzdan gelub emr-i memurlarında mevcûd ve isbât-ı vücûd eylemekde tehir iderler ise bu tarafda ve memur oldukları mahallerde ahz ve cezaları tertib olunacağını cümlesine ifâde ve ruesâ ve zabitan buldukları yerlerde kemâl-i ita'at ve muharebe ve mukâtele ve sebat ve gönülbirliğiyle düşmana hücum ve ahz-ı intikam ve tahsil nik-i nam ve ihtimam eylemeleriniz için fevc fevc memur oldukları yerlerde sevk ve tevâif-i askeriye beyinlerinde adet olduğu üzere cümlesine yemin ve kılıç anlama ve in'âm-ı şerife el urma gibi 'ahd ve peymân itdirilmesi husûsâtına ve vakt-i zamaniyle 'acaleten ve müsara'atan ordu-yu hümâyûnuma gelecekleri ordû-yu hümâyûna ve Taman ve Özü canibinden tertibi memurları savb-ı memurelerine irsal ve tesyire mezid-i dikkat ve 'acele ve şitâb bilesiz deyu isti'câli hâvi bilfiil dergâh-ı mu'allâm yeniçerileri ağası dustûr-u mûkerrem müşir-i mufahham nizâmü'l-'alemim vezirim Yeğen seyid el-hâc Mehmed Paşa edâm-Allahü teâlâ iclâlehu tarafından virilen mühürlü mektub mucibince ordû-yu zâfer-i bûyemden sadır olan emr-i şerif rikâb-ı hümâyûndan irsal olunmak üzere iken culûs-ı hümâyûn meymenet me'nûsum vâki olduğuna binâen emr-i mezbûr tevki'-i ve rikâb-ı kameri ta mülûkânemden müceddeden işbu emr-i şerif ısdar ve müsellemler ile irsal olunmuştur. İn-şa'Allahü teâlâ vusulünde vech-i meşrûh üzere sadır olan efzâ-i celilü'l-kadrim mucibince 'amel ve hareket ve mukaddema olunan emr-i âli şurûtu üzere kaza ve kasabât ve nevâhi ve kuranızda mevcûd sınıf-ı askeriyeden bir ferdi geruye kalmamak şartıyla bilcümle ricâl-i harb ve darbe kadirleri yerlerinden tahrik ve müsâra'aten memur oldukları mahallere sevk ve tesyirlerine ikdam ve bâlâda zikr olduğu üzere bu sene ziyâde gayret eylemelerini ve sefere gitmekden imtina' veyahud yoldan 'avdet ve yahud muharebede mûcib-i ihtilâl ve perişanlık halâtından ittikâ ve ruesâ ve zabitan ve inkiyâd ve hizmet-i din ve devlet-i 'aliyyemde kemâl-i metanet ve sadâkat üzere kıyam ve ahz-ı sâr intikam eylemedikçe 'avdet ve firar eylemeyesiz gereği gibi tefhim eyleyesiz ve senki mukaddema mahâll-i mezkûre asâkirini ihraç ve irsale memur sürücü ve mübaşir mûmâ-ileyhsin sen dahî bu hizmet-i din-i mübinde ziyâde gayret ve hamiyetin ve ol ahvaliden ihrâc-ı 'asâkire memur diğer mübâşirân ile mekâtibe ve muhabere ve birbirinize mu'avenet eyliyerek ihrâc'-ı asâkire bil—ittifak ikdam ta'cil-el-ta'cil esnâf-ı asâkiri yerlerinden ihraç ve tertib olduğu üzere memur oldukları mahallere ve ordû-yu hümâyûnuma

sevk ve tesyire ihtimam ve yoldan firar ve 'avdet idenleri ahz ve gelmede imtina' iderleri olur ise cümle ittihâdiyle tertib-i ceza ve şâir mucib-i gayret için 'asâkirlikden ib'ad ve ra'iyet defterine idhâl ve cümlesinin ardların olmadıkça 'avdet eylemekden ve tam' hâme tebi'yyet ile tertib-i cezaya duçar olmakdan begâyet hazer ve maâz-Allahü teâlâ bu hizmet-i dinde ser-mû inhiraf ve tam'ı hâme istimâ' lâzım gelur ise bilâ-amân tertib-i ceza olunacağı muhakkak bilüb ana göre mutabassırâne hareket ve hilafından tahaşşi ve mücânebet eylemek babında fermân-ı 'alişânım sâdir olmuşdur. Buyurdum ki vusul buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yâfte-i sudur olan ferman vâcibü'l-ittibâ' ve lâzım'ül ita'at makrûniyle 'amel olub hilafından begâyet hazer ve mücânebet eyliyesiz, şöyle bilesiz 'alamet-i şerife itîmâd kılâsız, tahriren fi evâsıt şehir-i zilka'de -t-üşşerife lisene elşerife seb'a ve semanine ve miete ve elf¹

İsanbul

elmahruse

vasale ileyna ve kuyyide fi 12 zilhicce

Bu belgeden anlaşıldığı üzere, Anadolu'dan asker temini çok güç olmaktaydı. Anadolu'daki askerler çeşitli bahaneler aramakta ve sefere gitmemek için türlü yollara başvurdıkları gibi, sefere gidenleri de ya savaşa katılmamakta, yahut harb sahasından firar etmekte idiler. Bu belgede Taman ve Özü istikâmetlerine sevkedilmek için istenilen askerlerin "Ordû-yu Hümâyûna" katılıp, katılmadıklarını bilemiyoruz. Bu tarihlerde Anadolu'dan asker istenildiğine dair pekçok belge vardır. Fakat, elimizdeki belge, diğerlerinden farklı olarak Anadolu'daki yeniçerilerin bozukluğunu göstermesi yönünden önem taşımaktadır.

Gerek (1770-1774) sıralarında, gerekse 1778 tarihlerindeki başarısızlıklarımızın önemli sebeplerinden birisi askerlerin orduya katılmamaları, katılanların harp sahasına gitmeden veya giderek firar etmeleridir. Bu askerlerin büyük bir kısmı firar ettikten sonra Anadolu'da eşkiyâlık yapmakta idiler.

1778 senesinde Kırımı kurtarmak için Rumeli ve Karadeniz'den harekete geçilmiş ordu için sürekli asker istenmiş isede, istenilen sayıda asker sağlanamadığı gibi, zahire ve nakliye ile ilgili unsurlar da temin edilememişti. İsmail yöresi için asker göndermeğe memur Hasan Ağa sefere gitmeyen askerleri cezalandırmak, idam etmek gibi yollara başvurmuş ise de, bunların birçoğu gene kaçmış ve gittikleri memleketlerde ihtilâller çıkartmışlardı².

Daha sonraları, gene Anadolu'daki yeniçerilerin düzeni ile ilgili olarak çeşitli tedbirler alınmıştı. 1793 Şubatında Anadolunun orta kolundaki görevlilere³ yazılan fermanda, yeniçerilerin eski zamanlardaki başarı-

1- Ankara Etnografya Müzesi, Ankara Şr. Sicilleri, No: 162, Vesika: 288

2- Ahmet Cevdet, aynı eser, c: II, s.: 82

3- Anadolu'nun orta kolundaki kazalar ve buralardaki görevliler fermanda mevcuttur.

ları övülmekte, artık yeniçeri ocağına iltimas ile asker alındığı, bu usulün kalkması istenilmektedir. İltiması anlatmak için bir kile kahve karşılığında yeniçeri olunduğundan bahsedilmektedir. Yeniçeri Ocağının eski şan ve şöhretinin sağlanması için Ocağa alınacaklara dikkat edilmesi, yeniçeri olmaya hak kazananların yeniçeri defterinin sonuna isimlerinin eklenmesi, bu defterlerin kadılar, zabıtlar, serdârlar, bayraktarlar ve değerli ağalar tarafından imzalanması, istenmektedir. Düzen ile ilgili olarak bundan böyle yeniçeri kaydından dolayı rüşvet alınmaması, ortaların zabıtlarına danışmadan ve iznini almadan kimsenin yeniçeri defterine geçirilmeyip, gerekli kimselerin her sene orta zabıtine ve Ocak ağasına gösterilerek onların reyleriyle defterin en altına yazılması hususlarına değinilmektedir. Mübaşir ücreti için ise, mübaşir ücreti (harcırahı) önceden verildiğinden, mübaşirin halktan hiçbir şey istememesi, hiçkimsenin kendisine "mübâşiriye" diye bir ücret ödememesi ve yeniçerilerin isimlerinin yazıldığı defterin İstanbula getirilmesi hususları üzerinde durulmaktadır. Bütün bu hususların yapılması için Anadolu ye Rumeli'nin her üç kolundaki kazalardaki görevlilere fermanların yazıldığına da işaret edilmektedir.

Ferman 1197 Rebiyülevvel evâil (1783 Şubat başlarında) yazılıp, Ankara'ya 6 Rebiülâhir (11 Martta) gelmiştir.

Belgenin Metni

Emr-i âli yeniçerilik haklarında vârid olmuştur.

Âkza-yı kuzâtü'l müslimin evlâ-yı vülâtü'l-muvahhidin ma'den'-ü'l-fezâil ve'l-yakîn râfi'-i i'lâmi's-şerife ve'd-diîn vârisû ulûmi'l-enbiyâ-i ve'l-mürselin el-muhtass bi-mezid-i i'nâyeti'l-meliki'l-muîn mevlânâ Konya Kadısı zide fezâile ve mefâhirü'l-kuzât ve'l-hükkâm me'adinü'l-fezâil ve'l-keâm Anadolu'nun orta kolunda vâki Nallıhan ve Beğbazarı ve Akşehir ve Kurıbazarı ve Mihaliçcik ve Bolvadin ve isaklı ve Eskişehir ve Kırşehir ve Karahisar-ı sahib ve Seyidgazi ve Bor ve Niğde ve Şorba ve Ankara ve Haymanateyn ve Seydişehir ve Karaman ve Ereğli Karaman kazalarının kuzât ve nüvvâbı zidet fazlühüm ve mefâhirü'l-emâsil velâkrân ocâkdan bu hususa hâsseten mübaşir ta'yin olunan Ali Çavuş ve orta yazıcısı Ahmed ve serdâran ve zabitan ve 'alemdârân ve ocak ihtiyarları zide kadruhum tevki'-i refi'-i hümâyûn vasıl olucak ma'lûm olaki Devlet-i 'Aliyye bu kadar memâlik bi-'inâyet-i teâlâ ocaklu kullarının say' ve gayretleriyle feth idüb hususen Hacı Bektaş Veli Ocağı dilâverleri bu cümleden mümtaz adamlarıyla ocaklarının etraf-ı 'aleme şayi' olan nâm ve nişanlarını nakiseden siyânet içlerine meçhûl'ül hâl kimesnelerin duhûllerine rızâ virmeyerek ve sahih-i dirliğe mutasarrıf olan kul ve kul oğlu olanlara ri'ayet olunarak vücûd bulacağı zahir iken birkaç zamandanberu taşra vilâyetlerin serdârları ve yeniçeri zabıtları yeniçeri ve Pâdişâh kulu demek ne demek olduğunu bilmeyub nâ-halef ve ırgâd makûlesinden aslında ve neslinde ocaklu olmayan niceleri üçer beşer vakiyye kahve ve bir mikdar şey almağla yoldaş zümresine geçirüb

ocaklarının başları ve ihtiyarları aramayub mühim itmediklerinden nâşi eslâflarının bunca mihnet ve şiddet görerek din ve devlet yolunda canlarını feda iderek kazandıkları nâm ve nişanları muzmahill- olmak dereceye vardığı ve görülen halleri bir ferdi inkâr idemez böyle haletler ise bir dürlü reva görülmeyüb 'inâyet-i hak ile cümlelerin ittifâkiyle o makûle şân-ı ocağa hanel viren şeyler fi-mâ-bâd olmayub ve bundan sonra halleri me-huller ocaklı zümresine ve yoldaş güruhuna karışdırılmamak için vâcib -i kadim olan hüsn-i rabitalarının ri'ayet ve muhafazasına dikkat olunmak vâcib derecesine vardığına binâen bundan böyle taşra vilâyetlerde serdâr- lar ve şâir zabitan makalelerinden birisi o misullu taslakçı ve mechûl kim- seleri ortaları yoldaşlığına ve ocaklarına kabul iderler ise reâyâ makûle- sini şey alub yeniçeri kıyafetine koymağa ruhsat virirler ise tedib ve ten- kil olunmak ve ortaları zâbitânına danışmadıkça bir ferd yeniçeri def- terine geçirmeyub hasb-el-iktizâ ortaları zâbitânının izinleriyle yeni- çeri defterine kayd olunması mustahsen görülüp müstahakları def- terlerine beher sene ortaların zabitanı ve ocak ağasına göstererek ağaları emr ve reyleriyle bu defa tertib ve ocağa kayd olunacak defterin aşığına kayd olunup Âsitâne-i 'Aliyyemde dahî bu veçhile bu hususa daimâ dikkat ve yeniçeri kullarım dahi ocaklarının nizâmı ve kendu hal- leriyle meşgul olub eslâflarının nâm ve nişanlarıyla bi—"inâyet—i Allahü teâlâ sefer ve hazerde zuhura götürüb beyt'ül-mâl-ı müslimine ve bulun- dukları memleketlerin umurlarına hanel virecek bir dürlü işde bulunma- mak üzere râbîta-i haseneleri ri'âyetine vesile olmak için her kazada 'atik serdengeçdi 'agâvatı ve ° alemdar ve ocak ihtiyarlarından kimler bulu- nur ise o kazanın yeniçeri zabiti veyahud serdâriyle beraber muhakemeye varub kazalarında ser vermiş dilâverleri sahib yoldaş ve kul oğlu kul olan- ları halleri beyân olunan reâyâ ve meçhullerden temyiz için isim ve mekân ları ve hal ve şöhretleri ve yoldaşları oldukları orta ve cemaatleriyle def- ter idüb defter-i mezbûru kâdı-ı belde ve zabitan ve serdâr ve sâbıkül- zikr 'agâvât ve bayrakdârlar dahi başka başka imza ve temhir eyleyub ocâğ-ı 'amiremde hıfz için göndermelerini ve kazâhâ-i mezbûre her yeniçeri taifesinden ma'adâ sâir piyade ocaklarından cebeci ve tobcu ve tob arabacı neferâtlarından bulunanlar kimler ise anlar dahi 'agavât ve bayrakdârlariyle defter-i mezkûrun aşığına başkaca kayd ve tahrîr idüb minvâl-i muharrer üzere imza olunarak defter-i mezkûr ocâkdan bu hususa memur çavuş mûmâ-ileyh teslim ve ocâğ-ı 'amirem tarafına irsal ve mübâşiran-ı merkûmânın harcırahları cânib-i miriden tamamen virilmiş olmağla mübâşiriye deyu gayri vecihle bir ferdden bir akçe alın- dığı sem^r-i hümayûnuma lâhik olur ise ceza tertib olunacağı muhakkak bilmek ve ana göre mübâşirler bir nesne taleb iderler ise virilmeyüb ve tahrîrinde igmâz dahî olunmayub ocak tarafına bildirmek hususlarına irâde kât'an Pâdişâhanem taallûk eylediği cihetden siyâk-ı meşruh üzere Anadolu ve Rumeli kazalarının cümlesine evâmir-i 'aliyyem neşr ve tisyâr olunmağla sizki mevlânâ ve mübâşir çavuş ve orta yazıcısı ve ser-

dârân ve zabitan ve 'atik 'agavât ve 'alemdârân ve ocak ihtiyarları mûmâ-ileyhimsiz siz dahi vech-i meşrûh üzere 'amel ve hareket eylemeniz için bi'l-fi'il dergâh-ı mua'allâm Yeniçerileri Ağası iftihârü'l-ümerâ ve'l-ekâbir Mehmed Ağa dame 'ulûh tarafından mühürlü mektubvirilmekle ber minvâl-i muharrer 'amel ve harekete dikkat eylemeniz babında fermân-ı 'alişânım sâdır olmuştur. Buyurdumki vusul buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yâfte-i sudur olan emr-i celilü'l-kadrim ve Ağa-yı mûmâ-ileyh tarafından virilen mühürlü mektub mucibince 'amel ve hareket ve hilafından gaye-t-ül-gaye tâhaşşi ve mücânebet eyleyesiz şöyle bilesiz 'alâmet-i şerife 'itimâd kılâsı tahrirâtı evâil şehri rebiyülevvel 1197¹

Kostantiniye Mucibince Dergâh-ı muallâ Ağası mektubu vârid elmahrise olmuştur². vasale fi 6 Rebiyül ahir 1197.

I. Abdülhamid, zamanına ait bir hatt-ı hümayûnda timâr ve ze'antetlerin düzeni için yoklamacılar vasıtasıyla yerlerinde bulunmayanların defterden silinmeleri, mevcut olanların alaybeyleri tarafından gerekli yerlere sevkleri istenmektedir³

Suvari askeri olarak tertip edilmiş olan zeamet ve timâra bağlı olan kimseler, sancakta oturmağa ve alaybeyi bayrağı altında bulunmağa mecburdu.

Bin tarihinden sonra (XVII.'dan itibaren) timâr ve zeametlerin sayısı azaltılmış, bir kısmı hazineye (mirî mukata'at), bir kısmı saray ağalarına, Sadrazam ve diğer devlet ileri gelenlerine, bazıları azlıkları ileri sürülerek hiçkimse tarafından istenmediğinden vali ve alaybeylerine, alaybeyleri tarafında olanlar ise çeşitli yollara başvurularak para karşılığında ehliyetsiz kimselere verilmeğe başlandı. Alaybeyleri zeamet ve umarlarının bulunduğu yerlerdeki halka farklı işlem yapmaktaydı. Bunlardan para veren zenginleri sefere getirmeyip, fakir ve perişan halkı sefere götürdüklerinden tam bir kuvvet temini mümkün olamamaktaydı⁴. Dolayısıyla seferlerde de başarı elde edilemiyordu⁵

XVIII. asırda İran ile yapılan savaşlarda ekseri zeamet ve erbâb-ı timâr ile vezirler ve beğler ve aşiret askerlerinden yararlanıldığı halde, daha sonra çıkan Nemçe ve Rus seferleri iki üç sene gibi kısa zamanlarda sonuçlandığından çoklukla maaşlı askerler kullanılmıştır

Zaman geçtikçe timâr ve zeametler gitgide bozulmuş, timâr ve zeamet erbabı bölgelerinin dışında, yöneticileri de İstanbul'da oturmağa baş-

1- Ankara Etnoğrafya Müzesi. Ankara Şr. Sc. No: 172, Vesika: 264

2- Yeniçeri Ağası olması gerektir. Vesikada eksik yazılmıştır;.

3- Sultan Mustafa Salis ve Sultan Abdülhamid Han Evvel zamanlarında Aid Buyurulduları Havi Bir Mecmua; Türk Tarih Kurumu Ktb. Yazma eser, No: 75, sene 1275 Vr: 23B, 24 A-B.

4- Mustafa Nuri Paşa, Netâyicü 'l-Vuku'at, cilt: 3 sayfa: 94-95

5- Mustafa Nuri Paşa, aynı eser, cilt: 3, sayfa: 85

mıştı. Bundan dolayı sefer sıralarında alaybeyleri pekaz suvari temin edebilmişlerdi. Bunların sayısını çoğaltmak için pekçok para harcanmış isede, kendilerinden muharebe sıralarında fayda yerine zarar görülmüştü. Bunun üzerine 1191 Şaban evâili (1777 Eylül başlarında) Kethüda bey, Reis Efendi, Defter Emini, ilgili diğer memurlar "Divân-ı hümâyûn ve tahvil ve defternâme-i 'amire kalemi kisedarları", Sadrazam Konağında toplanmışlar, bu hususla ilgili bir nizâm-nâme hazırlanmış ve buna göre hareket edilmesi için bir hatt-ı hümâyûn tertibine karar verilmişti¹.

15 Şubat 1783'de Ankara'ya yazılan, timâr ve zeametler ile ilgili bir hatt-ı hümâyûnda Karâhisâr-ı sahib, Sultanönü, Bolu, Kastamonu, Ankara, Kangırı, sancaklarındaki görevlilere hitâbedilmekte, eyâlet askerinin düzeni için gerekli şartlar da bu hatt-ı hümâyûnda açıklanmaktadır. Buna göre, zeamet ve timâra sahib olanların sancaklarında bulunmaları gerekli iken İstanbul ve diğer yerlerde buldukları, bunların iki aya kadar sancaklarına gitmeleri, Sadrazamların dairelerinde beşer neferden fazlası bulunmaması, boş kalan timârları alaybeylerinin sancaklarda birinci, ikinci, üçüncü derecedeki mülâzımlara (bugünkü teğmenler) vermeleri, eğer bu husus ile gerekli işlemleri yapmazlar ise cezalandırılacakları belirtilmektedir.

Belgenin Metni

Seri'ât şî'âr Karahisar-ı sahib ve Sultanönü ve Bolu ve Kastamonu ve Ankara ve Kangırı sancaklarında vâki' kazaların kuzât ve nüvvâbı efendiler zidet fazlûhum ve mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân elviye-i mezkûr alaybeyleri ve zu'âmâ ve erbâb-ı timârları ve çeribaşları bi-ecmâ'ehim zidet kadrûhûm inha olunur. Eyâlet a'sâkirinin ihyâsı şurût-ı kadimi yedini şeref-yafte-i sudur olan hatt-ı hümâyûn sa'adet-makrûn mucibince zeamet ve timâra mutasarrıf olanlar sancaklarında sakin olmak şeriât-i ra'iyetlerinden iken ekseri sancaklarına gitmeyüb Asitânedeki ve mahall-i 'aherde sakin oldukları hasebiyle inhilâl şîrâze-i askere bâdi olduklarından nâşi bu irâde-i vazifenin ibkâsı matlûb-ı hümâyûn hazretti cihândâri ve merâm-ı evliyâ-i ni'ami olduğuna binâen iki mah kadar sancağına varub isbât-ı vücûd itmeyenleri timâr ve ze'antetlerini alaybeyleri, sancak mülâzımlarına şurût-ı mucibince 'arz itmelerini ve cümlesi sancağında sakin olub hin-i memuriyetlerinden hazır ve müheyya olmalarını müşîr ve tenbih ve te'kidî hâvi bundan akdem şeref-riz olan fermân-ı âli mucibince herbir elviyelere tarafımızdan mü'ekkid buyurdular tahrîr ve neşr ve tesyir olunmuşdur. Asakir-i mezkûreden gerek Asitâne—i 'aliyyede ve gerek vüzerâ-yı a'zâm dairelerinde beş nefer şerhlûden ma'adâ bulunan zu'âmâ ve erbâb-ı timâr sancaklarına gitmek ve itâ'at etmeyenlerin cezaları tertib olunmak hususları emr ve ferman buyrulduğu mübeyyin sâhib-i devlet ve kesirü'l-mürüvvet devletlû, merhâmetlû evliya-i ni'am Ali Efendi hazretlerinin fermân-nâme-i 'aliyye-

1- Ahmet Cevdet, aynı eser, cilt: 2, sayfa: 67-68

leri şeref-sudûr itmekle imdi herbir alaybeyleri hin-i nasında nizâm-ı cedid şurûtı mucibince bir mahlûl timâr vuku'unda mülâzım-ı evvele tekâlif ve ri'âyet itmez ise saniye ve sâni dahi riâyet itmez ise selâse teklif olunub tertib-i mezkûr riâyet eylemelerini ve tarafımızdan dere ve tas-tir olunan buyrulduklarımız muhakemelerde feth ve kira'at ve sicillâta kayd ve 'ilâm ve çeribaşılar ve zu'amâ ve erbâb-ı timâr ve sancak mülâzımlarına mefhûmu ifâde ve her kankı alaybeyi tertibine rivayet itmediği sabit olur ise haklarından gelinmek için mülâzımları Der-sa'adete haber vermelerini dâhi te'kide dikkât olunmak babında te'kiden ve ihtimâmen Divân-ı Anadolu'dan işbu buyruldu tahrir ve isdâr ile irsal olunmuşdur. İn-şâ' Allahü teâlâ vusulünde gerekirdi ber mûcib fermân-ı âli ve tenbih-nâme-i veliyy-ün-niâmi işbu buyruldu mûciblerince 'amel ve hilafından hazer ve mübâ'adet eylesesuz deyu. 1197/Ra/fi 22.

Ba mühr-i Vali-i Anadolu ve Vezir-i a'zâm Abdi Paşa¹.

Görüldüğü üzere, XVIII.'da, Anadolu'da hem yaya, hemde suvâri askerleri son derece bozuktur. Bunların düzenleri için gönderilen fer-manların sık sık tekrarlanmasındanda Anadolu'daki bozukluğun süre-geldiğini öğrenmekteyiz.

II. Mahmud'a kadar Ocağın düzeni için alınan tedbirler hiçbir işe yaramayınca, II. Mahmud Devlet'e yalnızca zararı dokunan bu ocağı kaldırmak yoluna gitmiş, sonunda bu Ocağın yerine "Asakir-i Mansur-eyi Muhammedi-yi kurarak, bunun için yeni kanunname hazırlamış-tı².

II. Mahmud, yeniçerilik kaldırılır kaldırılmaz, Anadolu ve Rumeli-deki, çeşitli vilâyetlere (eyâletlere) fermanlar göndererek, yeniçeriliğin kaldırıldığını ve buna karşı herhangi bir isyanın çıkmaması için gerekli tedbirlerin alınmasını bildirmişti³. Gönderilen fermanlar müsbet sonuç-lar vermekte gecikmemiş ve yeni ordunun kabul edildiği hakkında çeşitli vilâyetlerden yazılar gelmeğe başlamıştı.

Bunlardan biri olan, İzmir Kadı'sının' ilâmından, İzmir'de yeniçeri-liğin kaldırılması ile ilgili olarak ne gibi tedbirlerin alındığını öğrenmiş

1- Ankara Etnoğrafya Müzesi şerhiye sicil defterleri, Ankara sicilleri, No: 172, Vesika: 268, sayfa: 137. Fermanın en sonunda, Anadolu Beylerbeyisi olup, Kütahyada (Paşa Sancağında) bulunan vezir Abdi Paşa'nın mühüründe bulunduğu belirtilmektedir.

2- Ahmet Cevat, aynı eser, s: 271-277

3- 1826 yılında yeniçerilik ilğası fermanını Erzurum'a götürmeğe memur başkapuculardan Dergâh-ı Al, Mehmet Ağa'nın Erzurum, Van, Ahıska, Kars'ta yeniçeriliğin kaldırılması ile ilgili fermanın götürüldüğünü belirten arızasında, emirlere her tarafta itaat edildiği, Erzurum'da dört yeniçeri kazanının kale cebehanesine konduğu, altı çaprast'ın stanbul'a gönderildiği bildiriliyor, İstanbul Başvekâlet Arşivi Hatt-ı Hümayûn: 1354. Ayrıca, Erzurum Valisi Galip Paşa'nın gönder-diği tahrirat'da ise, (25 zilhicce 1241) "2 Ağustos 1826") yeniçeriliğin kaldırılması hakkındaki fer-man'a Erzurum'da itaat edildiği, Ahıska, Kars, Van muhafızlarına emirler gönderildiği, Erzurum kalesinin anahtarının ser zagarcı rütbesindeki dizdardan alınıp, oraya bir binbaşı gönderildiği ve gene bazı ağalara kapucubaşılık ve bazılarına silahşorluk verildiği bildirilmektedir. İstanbul Baş-vekâlet Arşivi. Hatt-ı Hümayûn: 17393.

oluyoruz. İlâm, Padişah'ın yeniçeriliğin kaldırıldığını bildirmesi ve İzmir'de yeniçeriliğin kaldırılmasını emretmesi üzerine yazılmıştır.

Elimizdeki belge, şimdiye kadar İstanbul'da yeniçeriliğin kaldırılması ile ilgili bilgilerin dışında olarak, İzmir'de de yeniçeriliğin nasıl kaldırıldığını göstermesi yönünden önem taşımaktadır.

Bu belge'yi üç kısımda inceleyebiliriz. Birinci kısım, II. Mahmud'un, Sadrazamına¹ hitaben yazdığı bir hatt-ı hümayûndur².

İkinci kısımda, İzmir Muhafızı Hasan Paşa'nın, İzmir'de yeniçerilerin kaldırıldığı hususunda, İzmir Kadısının yazmış olduğu ilâm'ın mahiyetini açıklayan bir arzı vardır.

Üçüncü kısımda, İzmir'de yeniçeriliğin kaldırıldığı ve gerekli tedbirlerin alındığına dair İzmir Kadı'sının bir ilâmı bulunmaktadır.

Padişah'ın Sadrazam'a hitaben yazdığı hatta, İzmir'de eskidenberi yeniçerilerin uygunsuz hareketleri görülmediği, yeni duruma göre hareketlerinin aynı şekilde buna uydurulması bildirilmektedir.

İzmir Kadı'sının yazmış olduğu ilâm ile ilgili olarak, İzmir Muhafızı'nın sunduğu arz'da, İzmir'de Yeniçeri Ocağı'nın kaldırıldığı hususundaki emrin ulaşmasıyla durumun halka ilân edildiği, kahvelerde ve çeşitli yerlerde bulunan nişan tahtalarının kırılarak, yeniçerilik namıyla nişanın, ortadan kaldırıldığı, Girid'e gitmek üzere beş altı aydan beri İzmir'de bulunan bir yeniçerinin kendi rızasıyla teslim olduğu, İzmir'de eskidenberi yeniçerilerin uygunsuz hareketlerinin görülmediği bildiriliyor.

İzmir Kadı'sının ilâm'ında ise, yeniçerilerin eski zamanlardanberi kazan kaldırma gibi olayları görülmediği, fakat yeniçerilerin din ve Devlete ihanet ederek, yağmacılık, cinayet, gibi olaylara katılmalarının Devleti zayıflattığından ,yeniçeriliğin toptan kaldırılarak, yerine Asakir-i Mansûr-eyi Muhammedi'ye ordusunun kurulması, bunun fenni silahlar ile yetişmesinin iyi olacağı belirtilerek, İzmir'de yeniçerilik iddiasında olanların bulunmadığı, yeniçerilerin ticaret, ziraat, sanatlariyle meşgul olmaya başladıkları, Ocağa ait neleri varsa alınıp, hepsinin İzmir Cephanesindeki deftere işlendiği, İstanbul'a gönderilmek üzere gerekli tedbirlerin alındığı, kapucubaşılardan Ali Bey vasıtasıyla ferman'ın hükümlerinin okunduğu icâp edenlerin huzura çağrıldığı, kahvehane ve diğer yerlerdeki nişan tahtalarının kırıldığı, herkesin kendi işiyle uğraşması tenbih olunduktan sonra, Ocak'dan ayrılanların kendi hallerinde olduğu, yalnızca ticaretle uğraştıkları, herhangi bir olayın çıkmaması için esnafın birbirine kefil ettirildiği, beş altı ay önce Girid'e gitmek üzere misafir olarak İzmir'de bulunan bir yeniçerinin, Ocâğın kaldırılışını duyduğunda, derhal yanına

1- II. Mahmud'un bu asırlardaki Sadrazam'ı Selim Mehmet Paşa olup "1824-1828" tarihleri arasında Sadrazamlık yapmıştır. Gerek yeniçerilerin kaldırılmasında, gerekse, yeni ordunun kurulmasında faydalı çalışmaları olmuştur. Ahmet Cevat. Aynı eser. bk: s. 291-298.

2- Padişah'ın bu hatt-ı hümayûnu, İzmir Kadı'sının ilâm'ı ile İzmir Muhafızı'nın arz'ı üzerine yazılmıştır.

gelerek, Yeniçeri Ocağına "Pâdişâh Ocağı" diye hizmet ettiğini, bu durum karşısında ayrılmak istediğini belirterek, ben "Padişah kuluyum" dediği, palaskası ile kıyafetlerini teslim ettiğini, bundan başka İzmir'de hiçbir olayın çıkmadığı, herkesin rahat ve refah içinde bulunduğu, yüksek bir güvenliğin hüküm sürdüğü açıklanıyor.

Bu ilâm İzmir Kadısı tarafından, Padişah'ın göndermiş olduğu ferman üzerine yazılmış olup, 1241 /7/ zilhicce (14 Temmuz 1826) tarihini taşımaktadır.

Bununla, İzmir'de yeniçeriliğin hiçbir zorlukla karşılaşmadan kaldırıldığını öğrenmiş oluyoruz. İstanbul'da Yeniçeri Ocağı'nın kanlı bir şekilde kaldırılması, burada yeniçerilerin çok fazla olması, çıkarı olanların bunları desteklemesi gibi önemli sebeplerden ileri gelmektedir. Nitekim bu belgenin açıklanmasında belirttiğimiz üzere, gerekse Anadolu'nun diğer eyâlet ve kazalarında olayların kanlı bir başkaldırmaya meydan vermeden sonuçlandırılmasının sebepleri bundan ileri gelmektedir.

Belgenin Metni:

Muhafız—ı müşârün-ileyhin işbu kâimesiyle i'lâm -ı manzûr-ı hü-mâyûnum olmuştur. Müşârün-ileyh ma'hûdlerin vaktinde dahi hüsn-i idare ile sızılısızca kullanılmış idi. İktizâsına göre tarafınızdan cevâb yazılsun.

İzmir Muhafız-ı Hasan Paşa kullarının vârid olan kaimesidir. Ocâg-ı sabıkın mahv ve ilgâsı hususuna dâir şeref-sudûr olan emr-i 'âlinin vusulünde ... mantûk-ı münifini derhâl cümleye i'lân ve işâ'at ve kahvehanelerde ve mesken-i sairelerinde olan nişan tahtalarını şikest ile yeniçerilik nâm ve nişanını külliyyen ortadan kaldırmış ve esnafı dahi birbirlerine tekeffül itdirmiş ve Girid'e gitmek üzere beş altı aydan beru ol tarafda sakın olan Giridi bir şahısdan mâ'ada kalafat ve çabrastlı kimse ve İzmir'de ötedenberu kazgân ve çaprâst misullû Ocâğ'a müte'allik hiçbir nesne olmayub merkurum Ocâğ'ın ilgasını istimâ' eylediği anda kendu su rızasıyla gelub teslim ile ol dahî mukaddemce gönderilmiş olduğunu mutazammın olmağla olbabdaki İzmir Kadısı'nın virdiği i'lâm ile beraber manzûr-ı hü-mâyûn-ı mülükâneleri buyruldukda emr ve ferman hazret-i menlehü'l-emrindir.

Devletlû, sa'âdetlû, re'fetlû mürüvvetlû me'âlihimmem sultanım hazretleri.

Dûde-i habâset-iendûde-i tevâif-i yeniçeriyânın fil-âsıl dîn ve Devlet-i Muhammedi'yeye bir mikdâr hizmet ve hamiyetleri güzâr itmiş ise de sinne vefire'denberu küfrân-ı ni'met ve ihânet-i din ve devleti i'tiyâd ile bünyân-ı mersûs-ı Devlet-i İslâmiyeyi mûris-i vehn ve mazâr olur nice şenâyi' şeni'alara içtisârlarından gayri bu defa vaki' olan icmâ'-i ümmet ve fetvâ-yı şerif-hâdi-i sâ'adet mucibince mahzâ ilâ-yi kelime-t-ullah-il 'ulyâ ve ihyâ-i din-i mübîn-i hazret-i seyyid-ül verâ

niyyet-i hâlisesiyle bi-tevfiki'l-lâhi teâlâ inâre-i meydanı himmet buyurulan şümû' 'adasûz asâkir-i müte' allimîn-i izâle ve itfa dâ'yesine düşerek hurûc-i 'ale's-sultan cinayet galizesiyle izhâr-ı bağı ve tuğyan itmişler isede lillâhi'-l-hamd vel-minne derhâl kûvvet-i kahire-i hazret-i ilâhi ve mucize-i bâhire-i cenâb-i risâlet-penâhi zuhuriyle eşkiyâ-i mezbûre'nin cezâ-yı sezaları tertib ve mesken ve me'vâları ihrâk ve tahrib olunarak 'avn ve 'inayet hazret-i hâdi-i sevâ-is-sebil birle Ocâğ-ı Mezkûre külliyyen mahv ve tebdil ve yeniçerilik namı sahife-i 'alem'den imha ve tahvil ve yerine Asâkir-i Mansûr-eyi Muhammedi 'unvâniyle dîn ve devlet'e yarar ve gaza ve cihâdda düşman-ı dine cevâb virmeğe zü-l-fenn-i ve'l-iktidâr 'asâkiri istikâmet-disâr tahrir ve tertibine ibtidâr buyrulmuş olmakdan nâşi medine-i İzmir'de dahi yeniçerilik iddi'asında olanlar dâ'ye-i mezkûre'den teberri birle sair efrâd-ı müminin misullû cânib-i seri' at-ı garrâ'dan ve taraf-ı eşref-i hazret-i şâhâne'den müte'ayyin vüzerâ ve hükkâm ve sair memleket zabitlerine ita'at iderek ehl-i irz olub kâr ve kisb ve zira'at ve hirâset ve ticâret ve san'atlarıyla meşgul olmak ve hilâf-ı şeri'at garrâ ve mugayir-i ittifak 'amme-i islâm ve ülû'n-nühâ ve icmâ' ümmet-i seyyidü'l verâyâ içtisâr eden olur ise bilâ-imhâl cezası tertib olunmak ve yeniçeri zabitan ve neferâtı yedlerinde bulunan kazgân ve çapraz ve Ocâğ'a müte'allik her ne var ise yedlerinden ahz ve İzmir Kal'ası Cebehânesine vaz' ve mikdârını mübeyyin münzâ defterini çapraz makûlelerini beytü'l-mâle teslim için Der-sa'adete irsaline müsâre'at olunmak babında şeref-efzâ-i sudur olan ferman celil-üş-şân Dergâh-ı Alî Kapucubaşlılarından sa'adatlû Ali Bey mübaşeretiyle lede'l-vürûd imtisâlen leh derhâl iktizâ idenleri nezd-i 'aciz-âneme celb ve da'vet ve muvacehelerinde feth ve kıraat ve mazâmin-i münifi harf be harf cümleye tefhim ve işâ'at olundukda kemâl-i behçet ve meserret ile merâsim-i mutâva'atı ba'de-edâ fermûde-i seniyye-i şâhâne'nin muktezâ-yı aliyyesi vechile taraf-ı 'aciz-ânem'den derhâl teşmir-i sâk müsâra'at birle kahvehanelerinde ve mesken-i sairelerinde olan nişan tahtaları def ve izâle ve yeniçeriliğe delâlet eder kâffe-i 'alâimleri imha ve imâte olunarak Ocâğ-ı mezkûrenin merfû' ve mensûhiyeti tebeyyün ve ba'de-ezin yeniçerilik iddi'ası bertaraf olarak herbirlerini sair efrâd-ı mü'minin misullû ser-fürû-bürde-i şer'i ahmedi ve itâat-i hükm-i sultani iderek ehl-i irz olub kâr ve kisbleri ve san'ât ve ticâretleriyle meşgul olmaları fıkraları cümlesine tenbih ve te'kid olundukda bilâ tereddüd cümlesi şâh-râh-i itâ'ate sür'at-i sülûk ve Ocâğ-ı mensûhadan teberri-i tam ve sohbeti dahi metruk ve kendu hal ticâretleriyle iştigâle mübaşeret eylemiş olduklarından gayri ihtimâmen li-n-nizâm herbir esnafı birbirlerine ve alâhidetin alâ-hidetin küfelâyâ rabt olunmakda olub kâffe-i sekene-i memleket sâye-i ma'dâlet-vâye-i hazret-i cihân-penâhi'de rehini envâ'-i refah ve fâiz-i smûf-ı asayiş ve istirahat ittirilerek du'a-yi bekây-i ömür ve şevket-hazret-i şehinşâhi'ye müdâvemem üzere oldukları ve medine-i mezbûre'de ötedenberu kazgân ve çapraz ve Ocâğ'a müte'allik nesne olmayub, fakat

beş altı mâh mukaddem Girid'e gitmek üzere müsafireten sakin olan Giridi bir nefer usta Der-sa'adet'e tâife-i merkûrnenin su'i "'amallerini ve Ocâğ'-' mezbûre'nin mensûhîyetini lede'l-istimâ' derhâl nezd-i 'a'ciz-âneme vürûd ve ben bu Ocâğ'ı Padişah Ocağı'dır ve hidmeti dahi Padişah hizmetidir diyerek duhûl etmiş bulundum ba'de- izin ben bu Ocâğ-ı Mezbûre'den teberri ettim, Padişah kulu'yam diyerek hod be hod çapraz'ını teslim ve kıyafetini tebdil itmekle merkûm'un çaprâz'ı bundan akdem Der-saadet'e irsal olunmuş olduğu ve el-hâletü hâzihi Medine-i Mezbûre'de Ocâğ-ı Ma'hûde'-i merfû'anın gayretdârğına delâlet ider bir 'alâmet-i zahire birağılmamış ve sükkân-ı memleket kemâl-i asayiş ve refâh-ı hâl ile ferize-i zimmetleri olan de'âvatı hayriyye-i mülûkâneye muvâzabet üzere oldukları beyânı 'ariza-i hulûs-veri tahrir olunmuşdur. b-mennihi tealâ lede'l-vüsûl keyfiyet karin-i 'ilmi 'alileri buyruldukda hâki pâyi emel revâ-i hazret-i Sadaret-penâhiye ifâdeye himmet buyurmaları menût-ı şime-i mürüvvetleridir'.

241 /zilhicce/7. Mühür

Esseyid Hasan Kelâmi

Not : Makalede bazı hatalar vardır. Bunlar s: 75 de taciz, ta'ciz; s: 76 alt not l'de Netâyic'ül-, Netâyicü'l-; s: 78 12. satırda mecdehu; mecduhu; s: 85, 9. satırda Ankara'ya, tarihinde; 10. ve 12. satırda hatt-ı hümayun, buyruldu; 23. satırda fazlûhum, fazlûhum; ve'l veM; 15. satırda kadrûhüm, kadrûhum, s: 86, 1 nolu alt notun 2. satırındaki fermaların, Buyrulduunun olarak okunacaktır.

